

Kitap İncelemesi

Adolf Friedrich Von Schack (1815-1894)'ın “eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkilliye” Adlı Eseri*

Ebuzer SARP**

Bu çalışmada Adolf Friedrich von Schack'ın *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkilliye* ismiyle Arapçaya çevrilen eseri tetkik edilecektir. Bu eserin inceleme konusu yapılmasının sebebi; hem Batılı bir yazarın Endülüs şiirine bakış açısını müşâhede etmek hem de eseri alan araştırmacılarının dikkatine sunmaktır. Zira söz konusu eserin özel anlamda Endülüs edebiyatı genel anlamda ise Arap edebiyatı araştırmacıları için nitelikli bir giriş kitabı olduğu düşünülmektedir.

Üç eserlik serinin ilk parçası olan bu kitabın Almanca orijinali ilk defa 1865 yılında Almanya'da basılmış ve sonraki dönemde Juan Valera tarafından İspanyolcaya çevrilmiştir. Basıldığı ülkelerde okuyucu tarafından beğenilmiş ve birçok baskısı yapılmaya devam edilmiştir. 1839-1840 yıllarında Endülüs'te yaşayan von Schack, Arapların bu bölgede bıraktığı edebî ve mimarî medeniyet izlerinden etkilenmiş ve bu medeniyetin Avrupa üzerinde oluşturduğu etkiyi gözlemleyerek daha sonra Sicilya adasında da bu konu üzerine incelemelerde bulunmuştur. Böyle bir medeniyet ve edebî miras ile ilgili kendi dönemine kadar Avrupa'da tatmin edici çalışmalar olmamasına şaşırmıştır. Ancak Müslüman İspanya'nın tarihi ile ilgili de yeterli çalışmalar yapılmamış olduğunu fark etmiştir. José Antonio Conde ve R. Dozy gibi kendisine çok yakın dönemde yaşamış bilginler dışında neredeyse kimse bu konularla ilgilenmemiştir. Mülâhaza ettiği bu durum karşısında eserini kaleme alma zorunluluğu hissettiği anlaşılmaktadır.

Kitabın hitap ettiği kitle hem araştırmacılar hem de halktır. Yazar, kitabında Arap şiiri ile ilgili bilgilendirmeler yapmasının yanı sıra Arap şiirinin muhtevasının ve musikîsinin etkileyciliğine de yer vermek istemiştir. Bunu yaparken de Alman şiir zevkini göz önünde bulundurarak iki şiir anlayışını uzlaştırmaya çalışmıştır. Von Schack, Endülüs şiirini incelerken Arapça kaynaklarla beraber İspanyolca, Latince, Almanca ve İtalyanca eserlerden de faydalanmıştır. Diğer yandan bölgeyi gezmiş ve coğrafyayı bizzat müşâhede etmiştir. Şiirleri tamamen tercüme etmiş ve Troubadour şiirleri

* Almanya'nın Schwerin şehrinin yakınlarında bulunan Brüsewitz beldesinde 1815 yılında dünyaya gelen Adolf Friedrich von Schack şair, edebiyat ve sanat tarihçisidir. Hayatı boyunca birçok ülkeyi gezmiş olan von Schack, şiir, sanat ve edebiyata dair birçok eser kaleme almıştır. Bunların en önemlilerinden birisi “İspanya ve Sicilya'da Arap Şiiri” isimli eserdir. Detaylı bilgi için bkz. https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclopædia_Britannica/Schack,_Adolf_Friedrich,_Graf_von;

Eserin Arapçaya tercümesi Tahir Ahmed el-Mekkî tarafından yapılmıştır. el-Mekkî, genel anlamda edebiyat özel anlamda ise Endülüs edebiyatı ile ilgili birçok çevirisi bulunan bir isimdir. Bu eser, Kahire'de bulunan Dârü'l-Maârif tarafından 1991 yılında basılmıştır. Eserin Almanca orijinal adı “Poesie and kunst der Araber in Spanien and Sicilien”dir.

** Dr. Araştırma Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı, Orcid ID: 0000-0003-3129-1093, abuzersarp@sdu.edu.tr.

ile karşılaştırmıştır. Kitap, dokuz bölümden oluşmaktadır: giriş, Endülüs kültürünün gelişimi ve şiirin revaç bulması, Endülüs şiirine dair bazı genel gözlemler, gazel, savaş şiiri, şarap ve tasvir, medih ve hiciv, mersiye ve dinî şiir, bazı şiir örnekleri.

Câhiliye hayatından, şiirinden ve İslâm'dan sonraki süreçten bahsettiği giriş kısmına “*Araplar gibi uygun olmayan bir çevrede böyle şiirleri başkası yazamazdı.*”¹ cümlesi ile şaşkınlığını ifade ederek başlar. Sonraki sayfalarda Bedevî hayatın geniş tasvirlerine yer vererek kabileler arasındaki ilişkileri özetler. Hırsız ve eşkıya olarak yaşayan bu insanların arasında şiirin yerini vurgular. Yazar, hayatlarını anlamadan onların şiirlerinin içeriğini çözmenin mümkün olamayacağını farkındadır.² Kabile ve şair ilişkisinden söz ederek Ukaz'da yapılan yarışmalara yer verir. Bu pazarda onların kin, öfke, intikam gibi bütün kötü duyguları bir kenara bırakıp şiir yarışmalarına kulak kesildiklerini anlatır. Şairin kabile için bir övünç kaynağı olmasının yanında, eski kahramanlıkları ve başarıları sonraki nesillere aktarmadaki rolünün de önemli olduğunu ifade eder.³ Şiirlerin, basit bir düşünce eksenine ve tatlı bir nağmeye sahip olması hızlı yayılmasını sağlamaktadır. Bu şekilde hızlı yayılan şiirler şüphesiz şairlerin toplumdaki etkisini de artırmaktadır. Yazar, bu durumu el-Muhallik denen bir adamın hikayesi ile tekit etmektedir. Kızlarını evlendirmeyi başaramayan el-Muhallik, bir şaire müracaat eder. Şair, onu Ukaz pazarında övünce bütün kızları hemen soylu adamlar tarafından nikahlanır. Yazar, savaş karakterli olan, yemek için devamlı mücadele eden ve çöl gibi bir ortamda yaşayan Bedevîlerin şiir konusunda nasıl ilerleyebildikleri konusundaki hayretini tekrarlar.⁴

Yazar, daha sonra Câhiliye şiirinin içeriğini özetler. Şairin kasidesine nasıl başladığından, nelerden bahsetmeyi tercih ettiğinden söz ederek bu şiirlerin “*dar bir çerçevede*” sıkışıp kaldığını iddia etmenin kolayca kaçmak olduğunu vurgular. Ona göre “*Bu şiirler güçlü bir hayal dünyasına sahip değildirlere çünkü Câhiliye şairi yalnızca yaşadığı dar çerçeveli hayatı tasvir etmekle yetinmiştir.*”⁵ Bu şiirler, içerik açısından zengin olmasalar da yapısı ve içerisindeki tasvirlerin inceliği konularında tartışma götürmez bir güzelliğe sahiptir. Câhiliye şairi yaşadığı çevrenin hiçbir ayrıntısını atlamadan güçlü gözlem yeteneği ile kusursuz tasvirler ortaya çıkarmıştır. Yazar, sonraki sayfalarda sırasıyla bütün muallaka şiirlerinin içeriklerine kısaca yer vermekte ve bu kasidelerin genel özelliğinin hamâset ve duygusal yönü olduğunu ancak fikrî açıdan eksik olduklarını yinelemektedir.⁶

Bu çevreye inen Kur'ân'ın onları hem içerik hem de belâgat açısından etkilediğinin altını çizer. Yeryüzünde gördükleri sınırlı dünyanın ötesinde bir zaman ve mekândan bahseden bu kitap, onların hızlı bir şekilde inanmaya yönelmelerini sağlamış ve sonraki süreçte Arap medeniyetinin temeli olmuştur.⁷ Ancak yazar, Kur'ân'ın etkisinin “*abartılmaması*” gerektiğini ve Câhiliye şiirinin kendi kendine bir gelişme göstermiş olduğunu ifade etmektedir.⁸ Sonraki dönemlerde Câhiliye şiirinin üzerine çıkılmamıştır. Hatta İslâm'ın etkisinden dolayı şehirlerdeki dilin saflığında bazı kayıplar meydana gelmiştir.⁹

Yazar, daha sonra Emeviler döneminde şiirin “*kazanç vesilesi*” olmasına değinerek dönemin şairlerinden ve “*olumlu*” şiir ortamından kısaca söz eder. Bir kısım Müslümanlar, her ne kadar müziğe karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olsalar da bunun kısa sürede aşıldığını ve Hz. Peygamber döneminden Emevilerin sonlarına kadar olan süreçte birçok şarkıcı ile ilgili bilginin bulunduğu değinerek bunlardan Muabbed ve İzzetülmıla isimlerini zikreder.¹⁰ Şiirin saltanatını devam ettirdiğine işaret ederek bunu tekit eden bazı hikayelere yer verir. Sonrasında yazar, artık Doğu'daki şiirin

¹ Adolf Friedrich von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, (trc. Tahir Ahmed el-Mekkî), Dârü'l-Maârif, Kahire, 1991, s. 19.

² von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 23.

³ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 25.

⁴ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 26.

⁵ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 30.

⁶ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 31-36

⁷ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 36-37.

⁸ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 38.

⁹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 39.

¹⁰ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkalliyeye*, s. 43-44.

durumu ile ilgili kısmı burada bitirdiğini Abbasilerden söz etmeyip Batı'dan yani Endülüs'ten devam edeceğini belirtir.¹¹

Giriş kısmı, içeriğinden anlaşılacağı üzere genel bir Arap edebiyatı kitabı girişidir. Endülüs şiiri veya edebiyatı ile ilgili özellikle Doğu'da yazılmış eserlere göre farklı bir giriş metoduna sahip olduğu söylenebilir. Kitabın yazıldığı ortam ve hitap ettiği çevre dikkate alındığında bu tarz bir girişin yazılma sebebi daha rahat anlaşılacaktır. Yazar, yaptığı değerlendirmeleri örnekler ve hikayelerle temellendirmiş ve okuyucuyu ikna eder bir tutum sergilemiştir.

Endülüs kültürünün gelişimi ve şiirin revaç bulması bölümüne “İslâm fetihlerinin hızlı başarısını” överek başlamakta ve kısaca Emeviler devletinin yıkılış sürecine ve Abbasilerin katlinden kaçabilenlerin Endülüs'e ulaşmasına değinmektedir. Abdurrahman b. Muâviye'nin Endülüs'te yönetim tesis etmesinden, Endülüs şehirlerini Doğu'nun geleneklerine göre tezyin etmesinden ve kısa bir süre içerisinde Kurtuba'nın bir medeniyet timsali haline dönüşmesinden söz eder. Bu ifadelerini Müslüman kaynakları referans göstererek verdiği istatistiki bilgilerle destekler. Daha sonra sırasıyla Endülüs Emevilerinin halifelerinin her birinin yaptığı medenî ve kültürel faaliyetlere yer verir. Avrupa'nın genelinde hâkim olan eğitim problemlerine karşın Endülüs topraklarındaki “*ücretsiz eğitim*” yatırımları sayesinde bu bölgenin haklı bir seviyeye çıktığını vurgular.¹² Tavâif döneminde de aynı eğilimin devam ettiğini ancak Murâbitlar dönemi ile birlikte bu durumun “*kesintiye uğradığını*” özellikle ifade eder. “*Neyse ki bu grup, yönetimde fazla kalamamıştır.*”¹³ Muvahhidler döneminde kültürel gelişimin sürdüğünü ve felsefenin de bu gelişimden nasibini aldığını ifade eder. Sonrasında Benî Ahmer dönemine de kısaca değinir. Genel yorumlara yer verdiği sayfalarda, Avrupa'nın cehalet içerisinde olduğu dönemde Endülüs medeniyetinin “*güçlü bir ışık*” olarak parladığını belirtir. Ancak ona göre Endülüslü Araplar sadece bilgi ve kültür alanında öncü değillerdir. Bunun ötesinde “*kahramanlık, asillik ve kadına muamele*” konularında da çok ileri düzeyde özelliklere sahiptirler.¹⁴ Bu fikirlerini desteklemek adına Endülüslü Müslümanlarla ilgili yaşanmış bazı olaylara yer verir.¹⁵ İspanyolların şiirlerinde “*dini taassuplarına rağmen onların kahramanlıklarını ve ahlakî yüceliklerini itiraf ettiklerini*” vurgular.¹⁶ Yazar, Endülüslü Müslümanların zekalarını ve akıllarını anlatabilmek adına da -abartılı olsa da- bazı hikayelere yer verir.¹⁷ Daha sonra, şiirin onların hayatına nüfuz etmiş olduğundan, kadınların dahi çok önemli şiirler inşad ettiğinden, savaşları etkilemesinden, nesir türündeki eserleri etkisi altına almasından söz ettikten sonra Arapça'nın asıl vatanından uzak olmasından dolayı bazı kırılmalar yaşadığını vurgulamayı ihmal etmez.¹⁸ Sonraki kısımda Endülüs Emevileri döneminde yaşamış şairler hakkında kısa bilgiler vererek onların şiirlerinden örnekler sunar ve özellikle Sâid el-Bağdadî'nin üzerinde durur. Daha sonra, müziğin gelişiminden, Ziryâb'ın etkisinden ve bu konudaki telif edilen eserlerden bahseder. Tavâif döneminde de şiire olan yaklaşımın olumlu olduğundan söz ederek şairlerin saraylarda elde ettiği para ve yaşadıkları rahat hayatın bu olumlu ortama etkisinin büyük olduğunun altını çizer.¹⁹ Bölümün sonunda “*her şeye rağmen*” Doğulu Müslümanların Batı şiirine “*küçümseme*” ile baktıklarını ifade ederek bunun aksini göstermek üzere bazı olaylara yer verir.²⁰

Belirtmek gerekir ki bu bölümü okuyan herhangi bir okuyucunun bu satırları bir batılının yazdığını anlaması güçtür. Zira, bölüm ilk sayfadan itibaren Müslümanlar ile ilgili övgülerle doludur. Onların kültürel, medeniyetsel, ilmî ve edebî birikimlerinin yanı sıra ahlakî yapılarının da açıkça övüldüğü görülmektedir. Ayrıca dönemin Avrupa'sına da yer yer tenkitler bulunmaktadır. Diğer

¹¹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 45-50.

¹² von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 59.

¹³ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 64.

¹⁴ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 67.

¹⁵ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 68-71.

¹⁶ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 71.

¹⁷ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 73.

¹⁸ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 75-77.

¹⁹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 88-89.

²⁰ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkılliye*, s. 89-92.

dikkat çekici husus yazarın Murâbitlar dönemine dair olumsuz bakış açısıdır. Ancak yararlandığı batılı araştırmacılar (R. Dozy gibi) göz önünde bulundurulduğunda bu durum anlaşılır hale gelmektedir. Yanı sıra yazarın bu bölüm genelinde el-Makkarî'nin *Nefhu't-Tîb* eserinden yoğun şekilde yararlandığı da ifade edilmelidir.

“Endülüs Şiirine Dair Bazı Genel Gözlemler” ismini verdiği bölüme Arapların, İspanya'nın coğrafyasını iyi kullandıklarını ifade ederek başlar. Onların bölgeye adapte olma sürecinin bir sonucu olarak Arap şiiri, “*Batılı*” bir hüviyet kazanmış ve Batılıların duygularına ve zevkine daha fazla hitap edebilir bir hale gelmiştir.²¹ Yazar, belli bir ölçüde Batılılaşmış olsa da Arap şiirinin, Doğu'nun etkisinden kesinlikle kurtulamadığını vurgulamayı ihmal etmez. Zira, Endülüslü Müslümanlar için şiirin doruk noktası “*Muallaka ve Hamase*” şiirleridir ve bunların seviyesini aşabilmek çok zordur. Câhiliye şiiri ile Endülüs şiiri arasında elbette bazı farklılıklar mevcuttur. Bu farklılığın sebebi Endülüslülerin “*bilgin*” karakterli olmaları dolayısıyla şiirlerinde lafızlara, içerikten daha fazla önem vermeleri ve sanatsal kaygı gütmeleridir.²² Bu şekilde lafızlara ve üsluba gösterdikleri ihtimamdan dolayı bu şiirler, muhatabın ruhundan ziyade kulağına hitap eden manzumelere dönüşmüştür. Ayrıca yoğun belagat sanatları kullanma gayreti de bu şiirleri olumsuz etkilemiştir. Câhiliye şiirlerinde de belagat vardır ancak sonraki süreçte daha yaygın kullanılmıştır. Şüphesiz bu şiirlerin hitap ettiği toplumun zevkinin Avrupa toplumundan farklı olduğu unutulmamalıdır. Onların kullandıkları bazı belâgat unsurları Avrupalılar için “*garip*” olabilir.²³ Yapı bakımından ise, Endülüs şiiri bir “*bütünlük ve düzen*”e sahip değildir. Bütünlüğün olmaması şiirin beyitlerinin yerlerinin değiştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Doğu şiiri için böyle bir şey söz konusu değildir. Bu problemin sebebi Arapların, dış dünyaya karşı “*bütüncül*” bir bakış açısına sahip olamamalarıdır. Onların, olayları ve durumları yorumlama açısından “*üst düzeye*” ulaşmaları zordur. Onlar, farklı bir toplumun edebiyatını öğrenerek kendi edebiyatlarını geliştirmeyi hiç düşünmemişlerdir. Bazı ilimler ile ilgili Yunanca eserleri tercüme etmekle yetinmişler ancak o toplumu tanımlarını sağlayacak eserlerden uzak durmuşlardır.²⁴ Aristo'nun *Poetika*'sına şerh yazan İbn Rüşd bile, bu eserinde Yunan şairlerden söz etmek yerine Arap şairlerden söz ederek, tragedyayı “*medih*”, komedyayı ise “*hiciv*” olarak tanımlama durumunda kalmıştır.²⁵ Ancak Endülüs şiiri, bölgenin onu etkilemesinden “*kurtulamamıştır.*” Bu şiirde, kabilesel husumetler yerini Müslüman-Hristiyan çekişmesine, çöl yolculuklarını yerini bahçe, deniz ve nehir kenarı gezintilerine ve bedevi hayat yerini medeniyet ortamına bırakmıştır. Bu çevrede “*Aristo'nun felsefe mektebinde çok yüksek medeniyet seviyesine çıkmış bir toplumun kaba çöl çobanlarını taklit etmeye devam etmesi mümkün olmamalıydı.*” Ancak bu durum gerçekleşti ve bunun arkasındaki sebep de Endülüslülerin “*eski Arap şiirinin benzerlerini üreterek onları geçmeye çalışma arzusu*ydü.”²⁶ “*Neyse ki Endülüs şiirinden kalan bütün miras, yalnızca eskinin bir kopyası değil.*” Bunların içerisinde, güzel tabiatı, ince aşkı, suları anlatan şiirler de mevcut. Ayrıca Arap dilinin zengin terkibe uygun olmayan yapısı da Arapların güçlü “*harici*” tasvirler yapmasını engellemiştir.²⁷ Endülüslü Arapların müstakil destansı şiirleri de yoktur. Yine de Endülüs şiirinin lafızları güçlü, nağmeleri güzeldir. Ancak dinleyende kısa süreli etki bırakır. Tıpkı karanlıkta bir an parlamayı sönen havai fişek gibidir. Sanatsal açıdan öncekilerden daha üstün şiirler söyleyebilme uğruna şiirin anlamsal değerini düşürmüşlerdir. Endülüs şiirinde, tabiat, aşk, eski hatıralar, din, zühd, cihad, mersiye, şarap, felsefe ve şairin kendi hayatından söz etme gibi birçok konu işlenir.

Bu bölüm, Endülüs şiiri ile ilgili yazılan birçok eserde bulunmayan ve okuyucunun zihninde genel bir yargı oluşmasını sağlayan önemli bir bölümdür. Endülüs şiirinin yapısı, içeriği ve Arap zihin dünyası arasındaki ilişkiye dair çok değerli ipuçları vermektedir. Özellikle Arap dilinin yapısı ve şiir arasındaki ilişkiye dair olumsuz bakış açısını diğer eserlerde bulmak zordur. Yazarın Endülüs şiirini

²¹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 93.

²² von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 94-95.

²³ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 97.

²⁴ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 98-99.

²⁵ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 100.

²⁶ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 101.

²⁷ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 102.

tavsif ederken kullandığı “havai fişek” benzetmesinin ise daha sonraki yıllarda yaşamış olan Angel Gonzalez Palencia tarafından da kullanıldığını ifade etmek gerekir.

Gazel şairlerinden söz ettiği dördüncü bölüme Endülüs kadınının Doğu kadınına nispetle daha rahat bir hayat yaşadığını ve kültürel katkısının da daha fazla olduğunu ifade eder ve Endülüs’te erkek ve kadın arasında yaşanan ilişkilerin fizikî eksenli olmaktan öte ruhî bir arka plana sahip olduğunu vurgular. Ayrıca hem kadın hem de erkeğin edebî zevkleri onları yakınlaştıran temel unsurdur. Yazar daha sonra bu ifadelerini güçlendirebilmek adına bazı hikayelere yer verir ve Endülüs şairlerinin duygusal yönüne atıflar yaparak Avrupa şiir zevkine yakınlığına değinir. Sonraki sayfalarda sevgilinin uzaklığından yakınma, rüyalarda sevgili ile buluşma, yoğun tasvirlerle yer verme gibi içeriklere sahip birçok şiir örneğine yer verir. Bu arada bazı kadın şairlerin şiirlerini de ihmal etmez.²⁸ Örnek olarak sunduğu şiirlerin genel anlamda XI. yüzyıl öncesi şairler olduğu görülmektedir. Bu bölüm gazel antolojisi minvalinde olup yazarın yorumlara çok fazla iltica etmediği görülmektedir.

“Savaş Şiiri” başlığını taşıyan beşinci bölüm, cihada teşvik için veya yardım isteme (istiğase) amacı ile yazılmış şiirlerden söz etmektedir. Bölümün girişinde yazar, Müslümanların İspanya’daki durumunu tasvir eder ve her taraftan düşmanlarla çevrelenmiş olduklarına vurgu yapar. Sonrasında, yüzyıllar boyunca bu topraklarda devam eden Müslüman-Hristiyan çekişmesine değinerek bu iki grup arasındaki mücadelelerin arka planında bulunan inanç dünyasına göndermeler yapar. Hristiyanlar savaşa katıldıklarında günahlarının affedileceğini umarken diğer yandan Müslümanlar şehadet mertebesine erecekler ve cennete gireceklerdir. Melekler veya Hz. Peygamber savaşlarda Müslümanların yanında yer alacakken Aziz Tiago beyaz atıyla Hristiyanların yanında olacaktır. Bu dinî hamasî düşünceler şüphesiz şiire de yansımıştır. Endülüs’ün yavaş yavaş kaybedilmeye başladığı dönemde bu şiirler Müslüman şairler tarafından çokça tercih edilmişlerdir. Buna karşın Troubadour şairleri de şehirleri Müslümanların elinden kurtarmak için haç uğruna yapılacak savaşlar için benzer şiirler nazmetmişlerdir. Ancak “emekleme aşamasındaki bir çocuk misali olan ve dil açısından dahi zayıf olan bu şiirleri, zirve dönemlerini yaşayan Arap kasideleri ile kıyaslamak mümkün değildir.”²⁹ Yazar, bölümün sonunda ise Hristiyan şiirlerde övülen Kastilya liderlerinin Arap kaynaklarında anlatılan olumsuz tablolarına yer vermiştir.³⁰

Bu bölümde yazarın, şiirlerin içeriğini oluşturan arka plana yer vermesi ve hayat-şiir ilişkisini açık bir şekilde ortaya koyması son derece önemlidir. Her iki kültürün de şiirlerinden örnekler vererek karşılaştırmalar yapması kitabı, alan araştırmacısı için eşsiz bir kaynak seviyesine çıkarmaktadır. Zira Endülüs edebiyatı ile ilgili kaynaklarda her iki kültürü tahlil ederek edebî türler arasında mukayeseye yer veren bir eser bulmak gerçekten güçtür.

Şarap ve tasvir şiirlerinden örneklere yer verdiği sonraki bölümde ne yazık ki yazarın yeterince yorumu bulunmamaktadır. Yalnızca, Endülüs eğlence meclislerinin her an kurulabildiğini ve bu meclislerin müzik ve şarap ile iç içe olduğunu ifade etmektedir. Sonrasında şarap, tabiat tasviri, mekân tasviri içerikli Tavâif, Murâbit, Muvahhid dönemi şiirlerinden örnekler vermektedir.

Medih ve hiciv şiiri bölümünde ise yazarın üzerinde durduğu nokta medih şiirlerinin Câhiliye şiirine olan benzerlikleridir. Bu şiirler öyle Câhilî şiir öğeleri ile doludur ki şair, Endülüs gibi bir çevrede yaşayan birisi değil de sanki “çölde gezinti yapan bir çoban”dır.³¹ Bunun yanı sıra, şiire konu olan ve saraylarda yaşayan sultanlar da sanki çadırda yaşayan bir kabile reisi konumundadır.³² Yazarın en fazla ilginç bulduğu konulardan birisi, bu şiirlerin girişinde yer alan ve övülen kişiye ulaşma sürecindeki zorlu çöl yolculuğundan bahsedilen kısımdır. Zira şair, “şehir içerisinde ve zaten sarayda yaşamaktadır”³³ dolayısıyla böyle bir giriş şaşırtıcıdır. Buna karşın medenî hayat ve çevreden de söz eden medih şiirleri -az da olsa- bulunmaktadır. Ayrıca yazar, bu medih şiirlerinde çok fazla aynı sıfatlara vurgu yapıldığını ve tekrarlar yer aldığını dolayısıyla şiirin çirkin bir “şişkinlik” haline

²⁸ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 107-127.

²⁹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 127-148.

³⁰ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 148-156.

³¹ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 169.

³² von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 170.

³³ von Schack, *eş-Şi'rü'l-Arabî fi'l-İsbanya ve Sıkılliye*, s. 172.

büründüğünü ifade etmektedir.³⁴ Hiciv şiirlerinin yapısının da medih şiirlerine benzer olduğunu ancak bu şiirlerin “*özel durumlarda nazmedildiğini, bireysel olaylara hasredildiğini ve insanın zayıf taraflarından bahsettiğini dolayısıyla çok az revaç bulabildiğini*”³⁵ vurgulayarak, bunlardan dolayı kitabında çok kısa bir yer ayırdığını söylemektedir.

Mersiye ve dinî şiir başlığına sahip bölümde şehirlere yazılan mersiyelerden birkaç örnek verir. İbn Abdûn’un Aftasiler için nazmettiği mersiye bunlardan biridir. Mersiyeyi yorumlayan yazar “Arap eleştirmenlerin iddialarının aksine bu mersiye ölümsüz bir eser değildir. Birçok tarihî bilgi ve tıbak-mukabele sanatları ile doludur ancak işaret ettiği tarihsel olayları anlamak için açıklamalara ihtiyaç vardır. Samimi duyguları hissettirmekten uzaktır.”³⁶ Yazara göre, eş-Şerîşî’nin kasidesi bu kasideye göre daha fazla duygu yoğunluğuna sahiptir. Tasavvuf ve zühd şiirinin de gelişime değinen yazar, Endülüs’te nazmedilen bu tür şiirlerin derin bir anlam dünyasından yoksun olduğunu belirtir.

Son bölümde “herhangi bir başlık altına girmeyen bazı şiirlerden” örnekler vermektedir. Bunlardan birisi Âmir b. Hişâm el-Kurtûbî’nin Kurtuba’yı övmek üzere nazmettiği uzun kasidesidir. Yazar, bu kasidenin önemli olduğunu ancak yapısında bazı problemler içerdiğini ifade eder.³⁷ Daha sonra İbn Saîd’in sevgiden, ayrılıktan, buluşma gecesinden bahsettiği şiirine yer verir. Bu şiirin parçaları arasında bağlantının zayıf olduğunu belirtir.³⁸ Sonraki sayfalarda bazı olaylardan söz ederek bu olaylar çerçevesinde söylenmiş, arkadaşlık, zühd, özür dileme, ihtiyarlık, tasvir içerikli bir takım kısa şiirlere yer verir. Bu bölümde de yazarın, *Nefhu’t-Tîb* adlı eserden yoğun şekilde faydalandığı görülmektedir.

Eser, bütün olarak dikkate alındığında hem Arap edebiyatı alan araştırmacısı hem de Endülüs alan araştırmacısı için yol gösterici ve ufuk açıcı bir hazırlık ve giriş kitabıdır. Sunduğu bilgilerin yanı sıra yazarın özgün yorumları da okuyucuya rehberlik eder niteliktedir. Zira benzer bilgileri birçok eserde bulmak mümkündür ancak mevcut bilgilerin yorumlanarak okuyucuya sunulmuş olması eseri istisnai bir noktaya taşımaktadır. Eserin isminde “Sicilya” ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla okuyucuda Sicilya’daki edebî çevreye dair de bazı bilgiler edinme beklentisi oluşmaktadır. Eserde bu çevrenin ihmal edilmiş olduğu söylenebilir. Diğer yandan yazarın Müslüman olmaması onun, İslâm ve Arap şiiri ilişkisini yer yer olumsuz değerlendirmesine yol açmış olabilir.

³⁴ von Schack, *eş-Şi’rûl-Arabî fi’l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 173.

³⁵ von Schack, *eş-Şi’rûl-Arabî fi’l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 176.

³⁶ von Schack, *eş-Şi’rûl-Arabî fi’l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 182.

³⁷ von Schack, *eş-Şi’rûl-Arabî fi’l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 189.

³⁸ von Schack, *eş-Şi’rûl-Arabî fi’l-İsbanya ve Sıkkiliye*, s. 192.